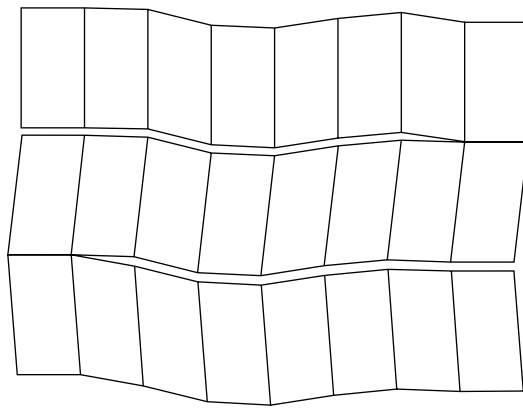
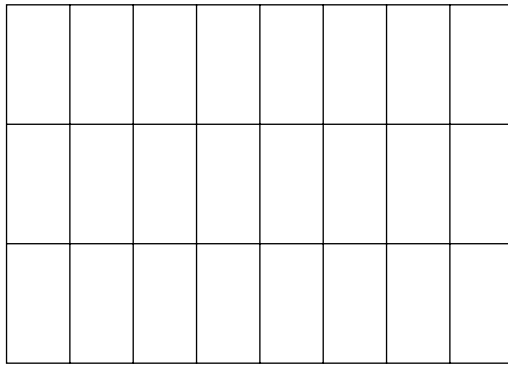

HENK WOUDSMA

**HET BOEKWERK ALS
KUNST, KUNST ALS
VORM VAN BEWUST ZIJN
KUNSTENAARSBOEKEN**
herman de vries 1967-2016

HET BOEKWERK ALS KUNST, KUNST ALS VORM VAN BEWUST ZIJN

KUNSTENAARSBOEKEN herman de vries 1967-2016

Henk Woudsma

INHOUD

inleiding

zonder verandering is er geen kans; een kennismaking

nul/zero

taal en werkelijkheid

my poetry is the world

chance & change

het documenteren van de werkelijkheid

natural relations

gepresenteerde werken

geraadpleegde en gebruikte literatuur

INLEIDING

Deze uitgave verschijnt ter gelegenheid van de tentoonstelling 'het boek der natuur' met kunstenaarsboeken van herman de vries, die tijdens de Week van het Kunstenaarsboek 2018 in CBK Groningen gehouden wordt. Dit is voor mij de gelegenheid om de mooie en karakteristieke stijl van de kunstenaar in relatie met het boek zo goed mogelijk te laten zien en uit te leggen aan de hand van mijn collectie. De gekozen werken geven een goed beeld van de ontwikkeling van de vries. Hiermee hoop ik ook een bijdrage te leveren aan het promoten van het kunstenaarsboek in het algemeen, als volwaardig kunstwerk.

Ik ben gefascineerd door het kunstenaarschap van de vries waarin hij kunst, wetenschap, leven en natuur weet te verbinden. Hij blijft het publiek met zijn sobere en kernachtige kunstwerken steeds opnieuw verbazen en verrassen. de vries omarmt de natuur, als de primaire werkelijkheid die we kunnen ervaren. Voor iedereen zo dichtbij, maar vaak zijn we ons er niet van bewust.

"Wees bewust!"

Er zijn verschillende redenen waarom de vries vanaf de jaren zestig veel bezig is met het maken van (kunstenaars)boeken en tijdschriften. Zijn interesse

¹ Monoskop, over In-Out Center.

² Idem.

in de voor die tijd nieuwe artistieke uitdrukking vorm wordt gevoed door een verzet tegen traditionele kunstopvattingen. Het kunstenaarsboek wordt een volwaardig kunstobject waarvan vorm en inhoud volledig door de kunstenaar worden bepaald. Voor de vries is het (kunstenaars)boek en het tijdschrift ook een efficiënt middel om zijn kunst en ideeën onder een breder publiek te verspreiden. Er zijn vele edities gemaakt voor, over, of in samenwerking met andere kunstenaars waar de vries affiniteit mee heeft. Deze edities zijn uitgegeven in de vries' eigen *eschenau summer press of temporary travelling press*.

De schoonheid van de werken van de vries brengt mij troost, inspiratie en kracht. Zijn kunstenaarsboeken zijn voor mij een ervaring voor lichaam en geest. Een sensatie bij het ontdekken; de beleving van zijn kunstenaarsboeken is heel intens. Blad voor blad heb ik zijn ideeën, zijn visie en een deel van zijn oeuvre leren kennen. Ik ervaar dat zeer als een één op één relatie tussen mijzelf en zijn werken in boekvorm.

Ik sluit deze inleiding graag af met een treffende tekst van Ulises Carrión (1941-1989) uit zijn essay 'de nieuwe kunst van het boekmaken' uit 1975, een tekst die volledig aansluit bij de werken van de vries in boekvorm.

"Mijn ideaal is de erkenning van het boek als onafhankelijke kunstvorm, waarin de taal, de letterlijke betekenis van woorden, minder belangrijk is, maar een geheel van inhoud en vorm ontstaat. Een boek kan het toevallige omhulsel zijn van een tekst, waarvan de structuur niet van betekenis is voor het boek: dit zijn de boeken in boekwinkels en bibliotheken. Een boek kan ook bestaan als een autonome en onafhankelijke vorm met daarin wellicht een tekst die de vorm benadrukt, een tekst die er een wezenlijk onderdeel van is: hier begint de nieuwe kunst van het boekmaken".

Henk Woudsma
Oktober 2018

³ Conwell, 2002.

⁴ Carrión, 1979.

zonder verandering is er geen kans; een kennismaking

herman de vries begint in 1953 als kunstenaar en sindsdien is hij zich steeds blijven ontwikkelen, voortdurend op zoek naar een vrije levensvorm. Hij volgt de middelbare tuinbouwschool en ontwikkelt zich daarna als medewerker aan twee biologische onderzoeksinstituten in Wageningen en Arnhem. de vries spelt zijn naam en alles wat met zijn werk te maken heeft zonder hoofdletters om aan te geven dat hiërarchieën niet bestaan. Hij beschouwt de natuur als zijn atelier, vooral het Steigerwald in Eschenau, waar hij woont. de vries gebruikt zijn naakte lichaam tijdens lange wandelingen, om de natuur direct te benaderen, te observeren en er één mee te zijn. In de publicatie *le chène de trévans statement* (2008) is dit terug te vinden. de vries liet zich inspireren door het boeddhisme, het taoïsme en door geestverruimende en natuurgeneeskundige kruiden. Na een reis door Azië en Europa, vestigt hij zich in 1971 in Eschenau en vanuit daar werkt hij nog steeds.

de vries heeft een poëtische waarneming van het gewone. Boomblaadjes, stukken hout, verzamelingen stenen en planten worden door hem uit hun natuurlijke habitat genomen, om hun bestaan vervolgens binnen een culturele omgeving, zoals musea, te laten voortzetten. De uitingen van de vries zijn zeer verscheiden: teksten, publicaties, kunstenaarsboekjes, foto's, films, tekstbeelden, tekeningen, installaties.

nul/zero

Het vroege werk van de vries bestaat uit tekeningen, 'informele' schilderijen en collages van gevonden materiaal, zoals een van de muur afscheurde laag posters. In 1961 richt de vries, samen met Armando en Henk Peeters van de Nulgroep, het tijdschrift *revue nul = 0* op. Dit tijdschrift en later ook *revue integration* zijn publicatiemiddelen voor de vries zelf, maar bieden ook ruimte aan een scala aan auteurs, voornamelijk kunstenaars. De tijdschriften zijn voor de vries een platform voor ideeënuitswisseling en ook een goede manier om zijn contacten met andere kunstenaars te onderhouden en uit te breiden.

In het eerste nummer verklaart de vries zijn standpunt: "Kunst heeft een punt bereikt waarop het niet langer haar betekenis ontleent aan techniek of intellect omdat het door iedereen kan worden gemaakt. Wat mij betreft is dit het punt waar kunst niet langer meer kunst is". Hij stelt hiermee de positie van de beeldende kunst ter discussie.

⁵ Van Raay, 1979.

⁶ Conwell, 2002.

⁷ Schraenen, 2016, p.45.

taal en werkelijkheid

de vries experimenteert met het gebruik van taal in zijn werk. Hij maakt daarbij gebruik van concrete poëzie, een vorm van experimentele dichtkunst waarbij poëzie en typografie ten nauwste samengaan. Het werk *futura 23* (permutieerbare tekst) uit 1967 is de vries' eerste talige werk. In dit werk stelt de vries onder meer een semantisch tekstveld samen door toevallige keuze en ordening van zinsdelen uit verschillende talen. Andere soortgelijke zinsdelen zijn ook gepubliceerd in *on language* (1972). Vanaf 1968 begint hij alledaagse afbeeldingen (bijvoorbeeld foto's uit tijdschriften) in zijn experimenten met taal te betrekken.

Van alle informatie die een (natuur)object ons biedt kan met taal slechts een deel worden beschreven. de vries refereert aan de filosoof Ludwig Wittgenstein (1889-1951) en zijn citaat: 'Wovon man nicht sprechen kann, darüber muss man schweigen'. Wittgenstein beweert hier dat men over alles dat niet in woorden te beschrijven is beter kan zwijgen. Als taal aan niet-stoffelijke zaken refereert, kan volgens Wittgenstein niet met zekerheid gesteld worden dat het de juiste informatie geeft. Als taal elementen uit de materiële wereld beschrijft representeert ze die slechts ten dele. Als reactie hierop schrijft de vries de stelling van Wittgenstein op een stuk wit karton en maakt haar vervolgens met gum voor een groot deel onleesbaar. Volgens de vries doet taal afbreuk aan de werkelijke ervaring. de vries wil de natuur zelf laten spreken. Hij toont ons die natuur en vraagt zich af: "wat heb ik als kunstenaar daaraan toe te voegen? ... niets".

my poetry is the world

In het manifest *my poetry is the world* uit 1972 geeft de vries zijn visie op de wereld om hem heen. Sindsdien is dit manifest vertaald in 65 talen en gebundeld in de uitgave *my poetry is the world* (2002).

my poetry is the world
i write it every day
i rewrite it every day
i read it every day
i eat it every day
i sleep it every day

the world is my chance
it changes me every day
my chance is my poetry

⁸ Carrión, 1980, p.7.

⁹ Reijnders, 2017.

Vooral de natuur is van grote invloed op zijn leven en werk: ‘... i write it every day,... i rewrite it every day..’ en ‘... i eat it every day, i sleep it every day...’. De natuur geeft hem niet alleen de mogelijkheid tot leven, maar de veranderingen in de natuur beïnvloeden ook zijn dagelijkse leven: ‘... it changes me every day...’. Het resulteert in het presenteren van materialen uit de natuur als kunst, zoals bladeren en grassen. Hij verzamelt, ordent en presenteert ze zoals ze zich aan hem voordoen. De keuzes zijn soms spontaan, maar meestal ingegeven door langdurige observaties en overwegingen. de vries laat zich inspireren door filosofische stromingen uit India, China en Japan waarin de mens onderdeel van de natuur is. Niet de mens is de maat der dingen, maar de natuur is de maat van de mens. Daarnaast is alles in de natuur even belangrijk: zaden, steentjes, mos, een takje, een blad, een slakkenhuisje, alles is gelijk. de vries confronteert ons met verschijnselen in de natuur: de oorspronkelijke biotoop van de mens waar we inmiddels door technologische, industriële en culturele ontwikkelingen ver van verwijderd zijn geraakt.

chance & change

de vries hanteert vaak de begrippen kans en toeval. de vries vindt dat kans wijst op de mogelijkheid dat iets gebeurt, terwijl toeval duidt op het onvoorziene voorval. In de natuur heersen beide principes naast elkaar. Al vanaf 1962 hanteert de vries het toeval bij het maken van zijn kunstwerken, ook wel aangeduid als *random objectivations*. de vries maakt reliëfs, tekeningen, collages en ruimtelijke installaties met behulp van tabellen met getallenreeksen die gebruikt worden bij wetenschappelijk onderzoek in laboratoria. Met deze tabellen kunnen objectieve condities geschapen worden, omdat persoonlijke keuzes van de onderzoeker worden buitengesloten. Wetenschappelijke observaties bepalen de vorm van het kunstwerk: waarnemingen in het veld worden vertaald in een abstract-geometrische constructie. Tot en met 1975 noteert hij de door hem gehanteerde programma's bij de totstandkoming van zijn random werk. Dat stopt definitief in juni 1975 als hij er toe overgaat de natuur verder het toeval te laten bepalen. De wetenschap dat het 'zijn' aan een voortdurende verandering onderhevig is, wordt in zijn leven en creativiteit in toenemende mate het leidmotief... dat wat de kunstenaar ziet - waarneemt - behoort evenzeer tot zijn concept als dat wat hij maakt...

In 1972 ontstaan voor het eerst werken waarin hij het toeval gebruikt bij de fotografische documentatie van objecten en situaties zoals die zich aan hem voordoen. Hij noemt deze werken 'chance and change processes'. de vries

concentreert zijn interesse in de nu volgende jaren er des te meer op om het functioneren van toeval in de werkelijkheid van alledag te documenteren. Voorbeelden hiervan zijn te zien in *on language* (1972). Het bevat een witte pagina, teksten, toevalsverdelingen van teksten en punten, toevalsfoto's en een bundeltje gedroogd stroo. Het bundeltje gras hoeft niet gerepresenteerd te worden, maar spreekt voor zich. Hiermee laat de vries Wittgenstein achter zich. Dat wat de kunstenaar ziet - waarneemt - behoort evenzeer tot zijn concept als dat wat hij maakt. *chance & change* wordt hiermee meer en meer een zelfstandige levensfilosofie van de vries.

In de serie *a random sample of the seeings of my beings* (1973-1974) die in 2010 uitgegeven is in boekvorm, gebruikt de vries opnieuw de mathematische toevalstabellen. Toevalstabellen bepalen de wijze waarop de vries door zijn vrouw susanne wordt gefotografeerd. Op een specifiek vermelde datum en tijdstip roept ze 'stop!', waarop de vries zich concentreert op zijn waarneming van dat ogenblik. Dit moment wordt ter plekke vastgelegd op beeld door zijn vrouw. Vervolgens maakt herman een foto van dat waar hij naar keek. Het project bestaat dus uit foto's die een beeld geven van het zien en gezien worden van de kunstenaar. Het uitgangspunt voor deze serie is de gedachte dat er een eenheid bestaat tussen de mens en zijn omgeving; tussen het *zijn* en het *zien*: we zijn niet alleen wat we doen en denken, maar ook wat we waarnemen.

Later krijgt zijn aandacht voor de natuur de overhand en gebruikt hij onder andere bladeren, takjes en zaden, soms in combinatie met taal. In de uitgave *vijf manifesten over taal - fünf manifeste über sprache - five language manifests - en een gedicht - und ein gedicht - and a poem* uit 1975 is het bestaande manifest *my poetry is the world* opgenomen. Een inspiratiebron die als basis voor zijn toekomstige werken zal worden gebruikt. Het laatste deel bestaat uit een lege witte bladzijde. Het wit, als belofte van zuivering en vernieuwing, is een wezenlijk bestanddeel in het werk van de vries.

Vanaf 1975 voegt hij een volledig nieuw aspect toe aan zijn werk en roept hij een direct aanwezige werkelijkheid - de gedroogde plant - uit tot een gedicht. Het brengt hem weer een stap verder in zijn ontwikkeling als kunstenaar: hij verruimt het begrip 'taal' boven het gewone gebruik en hij betreft de steeds veranderende werkelijkheid in zijn werk. Een gedicht is slechts een beschrijving van de werkelijkheid, terwijl het stukje gras de werkelijkheid is. In het nawoord van de vries lezen wij: 'poem' is only a word, but the grass is, as all from which it is part of'.

het documenteren van de werkelijkheid

Vanaf 1975 concentreert de vries meer om het functioneren van het toeval in de werkelijkheid van alledag te documenteren – een verdere ontwikkeling die voortkomt uit de *chance & change* processen en situaties. de vries wil dat de toeschouwer zich bewust wordt van de veranderingen die in de natuur plaatsvinden, zoals in de uitgave *het effect van de hagelstorm van einde juli op onze appelboom* uit 1979. Deze publicatie hoort bij een tentoonstelling van 20 bladeren van zijn appelboom die verzameld zijn door de vries na een hagelstorm in 1978.

Tijdens een reis naar India in 1976 ontwikkelt de vries zijn eerste 'journal' of schetsboek: *documents of a stream. schetsboek 1976-81 van herman de vries*. Het bevat onderweg gevonden 'documenten' uit de werkelijkheid: planten en andere natuurlijke gegevens, maar ook artefacten, objecten van menselijke oorsprong, die een tijd opgenomen zijn geweest in de kringloop van de natuur. Alle objecten zijn op een vel papier van A4 formaat geplakt, meestal ruitjespapier uit een schrijfblok. De verzamelde gegevens omvatten de periode 1976-1981 en zijn afkomstig van de reizen naar verschillende gebieden die de vries in deze tijd maakt, maar ook uit Eschenau. Met deze verzameling wordt de positie die de vries als kunstenaar wil innemen duidelijk: de vries wil niet zozeer een 'schepper' zijn, maar eerst en voor alles een 'verzamelplaats' zijn voor de wereld en al haar facetten, voor processen en krachten die haar bepalen.

Voor *16 dm² - an essay* uit 1979 verzamelt en droogt de vries stuk voor stuk alle vegetatie die hij aantreft op een (willekeurig gekozen) stuk weide van 40 x 40 cm. Hij maakt fotokopieën van elke plant die hierop voorkomt en voorziet deze van coördinaten die verwijzen naar een samengestelde kaart van dit stuk weiland. de vries nodigt uit om ons op basis van visuele kwaliteiten een beeld te vormen van de rijkdom van een stukje weiland. Uit bovengenoemd weiland werd vervolgens een vierkante decimeter uitgelicht in *1 dm² uit "16 dm²" - een essay* (1976).

Ook in de portfolio *different & identic* uit 2000 (Eschenau) wordt aandacht besteed aan een onderdeel van de natuur. Dit werk bevat zes kartonnen vellen met afbeeldingen van bladeren en één kartonnen vel met een origineel blad. Het zijn allemaal bladeren van één soort, maar met verschillende vormen. De verschillen zijn ontstaan door werking van licht, water en lucht en door het aanvreten van blaadjes door insecten.

In de uitgave *quelques moments du courant de bès (3 sec. de différence)* uit 2008 (Eschenau) krijgen we een ander proces uit de natuur gepresenteerd. De serie bestaat uit drie kleurenfoto's. Op foto's zien we kiezelstenen onder water, met centraal in het midden een grote steen. De foto's zijn genomen met een interval van 3 seconden. Door verschillende lichtinvallen zijn op alle drie de foto's verschillende structuren in het water te zien. Vergelijkbaar is *die wolken/the clouds* uit 2013 (Eschenau) van herman en susanne de vries. Hierin zijn verschillende vormen en structuren van wolken willekeurig vastgelegd.

In de uitgave *fragments* uit 2011 wordt een aantal fragmenten van boombladeren getoond die de vries in het Steigerwald heeft gevonden. In deze uitgave is ook een foto afgebeeld van de rots waarop de vries 'every thing is all ways significant for all' in goud heeft gegraveerd. Met dit werk benadrukt de vries dat elk fragment op zijn unieke manier aan deze wereld toebehoort/deelneemt.

de vries is niet op zoek naar een metafysische rechtvaardiging voor zijn werk, integendeel: hij formuleert herhaaldelijk dat er geen verschil bestaat tussen fysica en metafysica. Zij vallen volgens hem samen, zoals hij in de uitgave *tutto* uit 1999 laat zien en hij noemt het volgende citaat uit Leonardo da Vinci's studies van de bewegingen van het water: 'like a stone, thrown in the water becomes the centre and origin of many circles, so the sounds spread in the air in circular forms. so spreads every body that is located in the bright air itself circular and fills the surrounding parts of the air with endless pictures of itself, and so appears all in all and all in every part'. de vries wil met deze fotoseries de veranderingen in de natuur documenteren. Hij toont weliswaar de natuur zelf nog niet, maar een foto. Hier komt een algemeen element uit zijn werk naar voren: het spanningsveld tussen objectiviteit en subjectiviteit. de vries gebruikt in zijn werken veel natuurlijke objecten. Een foto is technisch gezien objectief. Bovendien zijn de veranderingen in de natuur ook objectief. Maar de keuzes die de kunstenaar maakt zijn subjectief. Hij bepaalt wat er gefotografeerd wordt en hij kiest het tijdstip waarop het gebeurt.

Een ander vorm van het tonen van de natuur zijn de aardemonsters die de vries verzamelt op zijn vele reizen door Azië en Afrika, maar ook in de omgeving van zijn woning in Eschenau in Zuid-Duitsland. Hij kiest aarde waarvan de kleur hem bevalt. Zo trekt de vries in de winter van 1988 de provincie Groningen in om monsters te verzamelen van de bodem. Is de grond in het noorden van de provincie gelig grijs, het meeste in het zuiden geelbruin met daartussen roestgeel/oranje. In een serie werken met de naam

from earth wordt de aarde als pigment gebruikt en in regelmatig geordende vlakjes uitgewreven. Ook hier wordt de natuurlijke materie getoond. Het verschil met de hierboven besproken werken is dat de aarde niet als zodanig herkenbaar is. de vries documenteert de kleuren die hij op een wandeling tegenkomt of van aarde die door anderen wordt verzameld. De compositie van kleuren is echter niet het doel. De aarde is in de toevallige volgorde waarin ze gevonden is uitgewreven. In plaats van de aarde in hoopjes te tonen, wrijft de vries het uit op papier of karton om de kleur goed tot zijn recht te laten komen. Er is daardoor sprake van een esthetische ingreep door de kunstenaar door de nadruk te leggen op de kleuren, ten koste van de materiële eigenschappen van de aarde. *from earth* is een documentatie van land; het toont de bodem waaraan het materiaal is onttrokken. De ruim 8.000 aardemonsters die herman in 48 jaar heeft verzameld zijn geregistreerd in *the earth museum catalogue* (2016).

natural relations

In 1982 begint de vries met een project dat de naam *natural relations* meekrijgt. de vries werkt hieraan tot 1989. Het is een project dat voortkomt uit de ervaringen die de vries op zijn reizen verzamelde met het gebruik van medicinale en geestbewegende planten zoals marihuana, datura, bilzekruid, steppenruit, belladonna. Zijn reizen voor dit project voeren hem enkele malen naar Marokko, Senegal en India. In die tijd vormde hij drie collecties: *die marokkanische sammlung*, *die eschenauer sammlung* en de *delhi sammlung*. De Marokkaanse heeft een eigen uitgave, maar de inhoud hiervan en de beide andere collecties zijn opgenomen in *natural relations. eine skizze*.

In de jaren 1982-1984 werkt de vries aan het project *natural relations I - die marrokanische sammlung*. Het werk dat hieruit voortkomt, is een encyclopedische verzameling van kruiden, zaden en gewassen en is in 1984 eveneens uitgegeven in boekvorm. de vries koopt het materiaal in apotheken, op markten en in winkeltjes, die hij op zijn reis door Marokko tegenkomt. In het boek zijn naast de Latijnse namen korte wetenschappelijke beschrijvingen gegeven, maar de vries vindt de volkse naam van een plant minstens zo belangrijk. De volkse naam geeft vaak een indicatie van de werking van het kruid. Belladonna is een dergelijk kruid. In volksverhalen is bekend dat vrouwen door gebruik van dit kruid mooi worden. In de film *belladonna* laat de vries zien hoe een vrouw, na gebruik van bessen van de belladonnastruik, zich helemaal overgeeft aan de natuur. Door de werking van de bessen op de vrouw ervaart zij de natuur intenser.

In het lijvige boekwerk *natural relations. eine skizze* uit 1989 zijn circa tweeduizend planten beschreven volgens de invalshoeken van de botanie, de taalkunde (hun namen bij de verschillende volkeren), de mythologieën en de rituelen die rond hun bereiding en gebruik ontstaan zijn. In het voorwoord zegt de vries behartenswaardige dingen over deze planten, die de bron vormen van zowel de menselijke lichamelijke als ons bewustzijn: "zum gedächtnis dem was vergessen ist" (1989).

Het project legt de nadruk op de verstoorde relatie tussen mens en natuur waardoor volgens de vries een belangwekkende bron van kennis verloren dreigt te gaan. de vries meent dat er in onze beschaving een breuk is opgetreden in de betrekkingen die de mens van nature met zijn milieu onderhoudt. Hij situeert deze verstoring in de tijd dat het opkomende christendom de kennisvergaring en het gebruik van heilzame en hallucinerende kruiden en planten verkettert. de vries is van mening dat in de westerse beschaving de relatie van de mens met zijn natuurlijke omgeving weer hersteld moet worden. Om te laten zien hoe belangrijk deze relatie is, toont de vries ons natuurlijke materialen als kunst. De uitgave *natural relations - eine skizze* is een beperkte opsomming, een schets, van de nog op veel plaatsen aanwezige kennis over deze geneeskrachtige en geestverruimende werking van gewassen, die grotendeels verloren dreigt te gaan.

In Memory of the scottish forest uit 2007 gaat over gekapte bossen en wouden in Schotland. de vries reist voor het eerst in Schotland in 1985 als hij zijn Schotse dagboek maakt. Op landkaarten valt hem op dat er veel namen van bossen voorkomen - "but when i visited these places, i found not forest but moorland, or grazing land. realising the impoverishment of this landscape, i studied all the topographical maps and made the text of a book, in memory of the scottish forests, containing the names of all those lost forests. but with a book you don't get back a forest."

De uitgave *rosa damascena* uit 2015 bestaat uit gedroogde, sterk geurende rozenknoppen. Dit is de derde editie en een uitvloeisel van de tentoonstelling *all* gehouden in 2014 in Schiedam. De eerste editie is van 1984 en verschijnt als eschenauer summer press publications no. 25. Een tweede druk verschijnt in 1990. Het geurvolumen van de rozen is groter dan het visuele volume. Hiermee geeft de vries aan dat de eigenschappen, die aan het materiaal zelf toebehoren de aard van het kunstwerk uitmaken. Het kunstwerk bestaat uit natuurlijk materiaal. de vries voegt er niks aan toe. Het werk is zintuiglijk omdat de rozenblaadjes zich, in tegenstellingen tot veel kunst, niet achter glas bevinden. Vergelijkbaar is de uitgave *juniperus*

communis uit 2014. Het bestaat uit een doosje met jeneverbessen. Als je het opendoet neem je een zachte geur van bessen waar.

de beeldende kunst brengt dingen aan het licht die in taal nog niet uitgedrukt kunnen worden. dat is een goede functie van beeldende kunst.

herman de vries (2014)

ik ben dit, ik ben hier, daarom werk ik vanuit mezelf en sta ik in verbinding met de wereld om me heen.

herman de vries (2014)

GEPRESENTEERDE EN BESCHREVEN WERKEN

- - on language - logical sentences, semantic structure fields, open semantic fields, semantic perspectiv[e]s, semantic sign, argumentstellen, semiatic structure fields, samples, tautologies, a.o. subvers 8, tijdschrift voor een nieuwe powesie (ed. by hans clavin, ijmuiden, august 1972), oplage 335/600
- vijf manifesten over taal-en een gedicht=fünf manifeste über sprache-und ein gedicht-five language manifests-and a poem (verlag artists press, bern, 1975), oplage 47/185
- 1 dm2 uit "16 dm2" - een essay (magazijn publicatie no 1, september 1976, galerie magazijn, groningen, 1976), oplage 7/40 gesigneerd
- "het effect van de hagelstorm van einde juli op onze appelboom" (de vleeshal, middelburg, 1979)
- documents of a stream. schetsboek 1976-81 van herman de vries. volumes I & II (het apol lohuis, eindhoven/van reekummuseum, apeldoorn, 1981), oplage 12/40
- natural-relations I, - die marrokanische sammlung - (institut für moderne kunst, nürnberg/galerie d+c muller-roth, stuttgart, 1984) oplage 408/500
- tutto (eschenau summer press publication 44, 1999), oplage 281/300
- natural relations - eine skizze (karl ernst osthause-museum, hagen/verlag für moderne kunst, nürnberg, 1989), oplage 2000
- different & identic (eschenau summer press publications 45, 2000), oplage 86/108
- in memory of the scottish forest (saint-yrieix-la-perche : centre des livres d'artistes, 2007), oplage 216
- le chêne de trévans (eschenau summer press publications 57, 2008), oplage 66/108
- quelques moments du courant de bès (eschenau summer press publications 58, 2008), oplage 58/108
- a random sample of seeings of my beings (centre des livres d'artistes, saint-yrieix-la-perche, 2010.), oplage 300
- fragments (eindhoven, peter foolen editions, 2011), oplage 148/300
- die wolken/the clouds (eschenau summer press publications 70, 2013), oplage 13/150
- juniperus communis (de ketelfactory, peter foolen editions, 2014), oplage 174/216
- rosa damascena (typography peter foolen, stedelijk museum schiedam, 2015), oplage 102/324
- the earth museum catalogue (eschenau, 2016), oplage 150/200

BRUIKLENEN HERMAN DE VRIES

- das buch der natur (vegetatie, hout, touw, zegellak, 24,5 x 29,3 x 4 cm., 1991), unicum
- the effects of the hailstorm of the end of july on our apple tree, 21 delen, (20) x 22 x 16 cm. + titel pagina, 1978

BRUIKLENEN GRONINGEN MUSEUM

- change and change process: sidi moussa d'aglou, 3 foto's, 1973
- steigerwald wildkräuter ernte, weckfles gevuld met planten en bloemen, 1979, unicum
- from earth, noord groningen, aarde uitgewreven op karton, 50 x 70 cm., 1988
- from earth, n. gomera, around las rosas, aarde uitgewreven op karton, 50 x 70 cm., 1988
- from earth, w. scotland, around las rosas (aarde uitgewreven op karton, 50 x 70 cm., 1988)
- from earth, marocco, around las rosas (aarde uitgewreven op karton, 50 x 70 cm., 1988)

GERAADPLEEGDE EN GEBRUIKTE LITERATUUR

- all. white. no thing. herman de vries, Stedelijk Museum Schiedam/De Ketelfactory Schiedam, 2014
- Boer, Cees de, Over de vergankelijkheid van de tekens, Kunstvereniging Diepenheim, 1998
- Boer, Cees de, herman de vries, oevreprijs 1998, Stichting Fonds voor beeldende kunsten vormgeving en bouwkunst, 1998
- Boer, Cees de, herman de vries. overal stroomt mijn oog, Waanders & De Kunst Zwolle, 2014
- herman de vries. les livres et les publications. catalogue raisonné, centre des livres d'artistes / pays-paysage, 2005
- herman de vries, werken 1954-1980, Groninger Museum, 1980
- José Brokken-Zijp en Hans Brokken, herman de vries - die Wirklichkeit im Bild. Künstlerbücher 1960-1985, Museum van Bommel van Dam : Venlo 2015
- my poetry is the world, Instituut voor Kunstgeschiedenis van de Rijksuniversiteit Groningen, 1989
- Moeglin-Delcroix, Anne en Deumens, Johan, Verzamelde Werken. Een hommage aan Uli- ses Carrión, Centrum Beeldende Kunst, Groningen, 1992
- Moeglin-Delcroix, Anne, Le pas et la page. Approches de la nature dans livre d'artiste, Musée Gassendi, 2014
- Pelsers, Lisette, ein trip durch die welt, Rijksmuseum Twenthe Enschede, 1998
- Poel, Daniël van der, Nabeelden van wit: De positionering van het werk van herman de vries uit de jaren zestig, Vrije Universiteit Amsterdam, 2009
- Strobant, David, zonder verandering is er geen kans, Ons Erfdeel Rekkem, no. 1, 2015
- toevalstekeningen/random objectivations, samenstelling Lilian & Co Seegers, Kröller-Müller Museum, 2016
- van groningense aarde, Groninger Museum, 1988
- website herman de vries (ontwikkeld en samengesteld door Co Seegers): <http://www.hermandevries.org/>

COLOFON

Deze bundel met essays verschijnt ter gelegenheid van de Week van het KunstenaarsBoek 2018 als onderdeel van de onderstaande serie tentoonstellingen:

1. *Ulises Carrión als pionier van het kunstenaarsboek* door Huib van Antwerpen. Tentoonstelling: *Dear reader. Don't read. Het boek als kunstwerk* in de Universiteitsbibliotheek, curatoren Nina Knaack en Huib van Antwerpen.
2. *Conceptuele kunstenaarsboeken uit de collectie van de Universiteitsbibliotheek* door Hester Hazenberg. Tentoonstelling: *Het boek als kunstwerk* in de Universiteitsbibliotheek, curator Hester Hazenberg.
3. *De twinkeling van Fluxus* door Barthold Boksem. Tentoonstelling: *Provo! Fluxus! Verzet!* bij Academie Minerva, curator Barthold Boksem.
4. *oplage 0* door Cees de Boer. Tentoonstelling: *oplage 0 herman de vries* in kunstruimte Galerie Block C, curator Marinus Augustijn.
5. *HET BOEKWERK ALS KUNST, KUNST ALS VORM VAN BEWUST ZIJN kunstenaarsboeken herman de vries 1967-2016* door Henk Woudsma. Tentoonstelling: *Het boek der Natuur* in het CBK Groningen, curator Henk Woutsma.
6. *Het kunstenaarsboek en zijn potentie als luchtkasteel* door Floor van Luijk. Symposium ARTisBOOK in de Universiteitsbibliotheek, 19 oktober 2018.

De Week van het KunstenaarsBoek is een initiatief van Stichting ARTisBOOK. Van 13 t/m 20 oktober 2018 presenteren zesentwintig locaties in Groningen het boek als kunstwerk.

www.artisbook.nl

Deelnemende organisaties: Antiquariaat Berger & De Vries, Antiquariaat Isis, Atelier Wilma Vissers, Galerie Block C, Hanzehogeschool Groningen Academie Minerva, CBK Groningen, Boekhandel Godert Walter, Forma Aktua, GalerieH200, Galerie Noord, galerie with tsjalling, Grafisch Centrum Groningen, Groninger Forum, Groninger Museum, Groninger Museum Wall House #2, KEIK, Noorderlicht, NP3 | bur0 GrOningen, Kunstlievend Genootschap Pictura, SIGN, Rijksuniversiteit Groningen, Het RESORT, Uitgeverij Philip Elchers, Vrijdag en Kie Ellens.

Deze uitgave en het programma van WKB18 wordt mede mogelijk gemaakt door:

Vormgeving: Pieter Augustijn

Oplage: 200

© 2018 Stichting ARTisBOOK Groningen

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, door middel van druk, fotokopieën, geautomatiseerde gegevensbestanden of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

